

Felhalmozás, különösség, végzet

Közösségalapú művészeti projekt Finnországban a Sápmi körzetben

Mirja Hiltunen, Lappföldi Egyetem

Community-based art education project in the Sámi area, Finland című írásának szemlélő fordítását Gaul Emil készítette

A téma

Finnország legészakibb sarkában, Lappföldön a Sápmi körzetben lebonyolított közösségalapú művészeti projekt elemzését adjuk közre. Északon a Sámi nyelvben az *amas* szó azt jelenti, hogy különös, vagy végzetes, így ez lett a projekt vezérmotívuma. A projektnek az volta célja, hogy a résztvevők és közvetlen környezetük és a helyi vidék kapcsolatát még szélesebbre tárja, azzal, hogy művészi eszközöket ad a kezükbe saját kultúrájuk bemutatására és saját maguk elhelyezésére a kultúrában és a tájban. Különös figyelmet szenteltünk a társadalmilag elkötelezett művészet szerepének a fenntartható kulturális fejlődésben. A fenntartható kulturális fejlődés a helyi kultúrából táplálkozik, miközben a hagyományok és a kulturális kifejezőképesség tudatában elismeri a sokszínűséget, mindezzel pedig tisztelettel adózik az emberi jogok mindenek feletti fontosságának (lásd Härkönen, 2021).

Ezek a témák a finn Nemzeti Alaptantervben is megtalálhatók, mint a tanítási gyakorlatra is kiterjedő célkitűzések, és ezzel támogatják a tanulók kulturális identitásának fejlődését, vagyis azt, hogy a tanulók saját társadalmuk aktív gazdagítójává váljanak. (<https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/national-core-curriculum-basic-education>). A workshop további célja, hogy fokozza az alkotóképességet és növelje a kultúrán belül és kultúrák közötti kölcsönhatásokat. Szélesebb kontextusban a projekt arra akarta ösztönözni a Finnország sarkkörü vidékén élőket, és a rajztanár képzésben résztvevőket, hogy eltöprengjenek a társadalmi igazságosságon, és felszabadítsa a gondolkodásukat a gyarmatosító felhangoktól (lásd pl. Hiltunen és tsai., 2021; Jokela & Hiltunen, nyomdában).

A célközönség

A projekt az Utsjoki Folyóvölgyi Iskola elemi tagozatában és Sámi középiskolájában valósult meg. 2021 májusában az egyhetes akcióban a teljes iskolaközösség részt vett. Utsjoki az EU legészakibb települése a Finnországot Norvégia felől elválasztó Tenozoki folyótól nem messze fekszik.

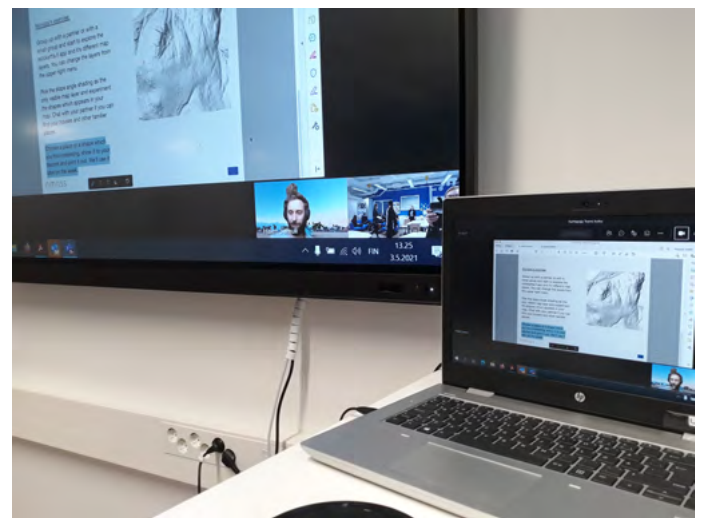
A lakosok számára a folyó nem annyira elválasztó, sokkal inkább összekapcsoló szerepet tölt be, hiszen a folyó két partján egyaránt samik laknak. A családi történetek a samik földjéről szólnak emberemlékezet óta. A bennszülöttek és a betelepültek kultúrája hatással van egymásra a településen

belül és azon kívül a környező természethez is kapcsolódik. A samik saját nyelvüket beszélnek és a saját kultúrájukban élnek.

Módszertan

Az Ursjoki helyi tanterv hangsúlyozza a sami kultúrát a nemzeti tartalmakkal együtt, azokkal párhuzamosan. A Lappföldi Egyetem (Rovaniemi) hat hallgatója vett részt az AMASS projektben, mint hospitáló, tanítási gyakorlatot végző hallgató, emellett ők vezették a társadalmilag elkötelezett művészeti projektet is. A projekt keretében folytonosan kerestük a kapcsolatot, párbeszédet kezdeményeztünk, és művészeti akciókat szerveztünk a helyi sami kultúra és a kortárs művészet összekapcsolására itt, a többnemzetiségű iskola falai között. Módszertanilag a művészetalapú akciókutatás útján jártunk (Jokela és mtsai., 2019).

A művészetpedagógus hallgatók a tervezési szakaszban – vagyis a projekt megkezdése előtt egy évvel korábban – három csoportra bomlottak. A hallgatók a helyi tanárokkal – akik kezdettől fogva bekapcsolódtak a munkába – olyan témákat vitattak meg, mint a történelem, a hely szerepe, az identitás, a környezet és polgári aktivitás.

1. kép. Samuli Halen művésztanár szakos hallgató Rovaniemi-i diákokkal foglalkozik, míg Iida-Maria Karppinen tanárszakosként éppen egy Utsjoki-i iskolában dolgozik. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

Mivelhogy a projektnek az volt a központi célja, hogy egy multidiszciplináris tanulási egységet hozzon létre, így el kellett készíteni egy tantervet, ami a munka gondolati gerincét adja, egyben vezeti is a tanítást – tanulást. Ennek a tananyagának a művészet állt a középpontjában más tantárgyakkal társulva, mint a kézművesség, földrajz, történelem és angol. Más dolgok mellett a közösségre és a környezettudatosságra épülő művészet képezte a program szellemi háttérét, például azzal, hogy a környezetbe illesztett művészi alkotással közösségi embereket vonjon be (Jokela & Hiltunen, nyomdában; Huhmarniemi és mtsai., 2021). Az egész tanítási hét úgy lett tervezve, hogy három egymástól különböző workshop párhuzamosan futhasson, méghozzá művésztanár hallgatók vezetésével. Délelőtt az elemi iskolás tanulók járták körbe a műhelyfoglalkozásokat a tanítójuk vezetésével, míg délután a felső tagozatos és középiskolás gyerekek dolgoztak. Ha kellett, néhány tanárszakos hallgató távoktatással segítette a workshopokat.

Az első workshopot „Térképműhelynek” neveztük el. Az ötlet az Utsjoki iskola igazgatójától Pasi Oikarinen-től származott. A régiót az alábbi kérdések mentén vizsgálták: Hogyan néz ki ugyanaz az ismerős vidék eltérő szemszögből szemlélve? Milyen megoldási lehetőségeket hív elő valami természetfeletti forma? Hogyan válik még árnyaltabbá valakinek az identitása, ha távolabbról tekintünk rá? Valamennyi résztvevő a kicsiktől a nagyokig Utsjoki környezetét és társadalmát vizsgálta. A térképeknek az volt a célja, hogy láttassa az ideológiai és kísérleti munka eredményét.

A tanárképzős hallgatók által kezdeményezett művészeti gyakorlatok a fizikai tapasztalásra, a személyes képzetek előhívására és a hely szellemének emlékeire koncentráltak. A térképek elemzése során különös figyelmet fordítottak a tanulók sajátos szimbólumaira és képzeteire. A gyakorlatokkal az volt a célunk, hogy békés, otthonos hangulatot hozzunk létre, amiben mindenki szívesen dolgozik. Olyant, amiben mindenkinek a történetét, munkáját, vitáját támogatják

2. kép. A résztvevők különféle tollakat és színeket használtak az általuk választott helyre készített vázlatrajzhoz: a tanulási egység egyedülálló, személyes és közösségbe ágyazott elemekkel gazdagodott, amiket „Egyének a Közösségben” névvel illettek. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

3. kép. A hely megtapasztalására készítő megbeszéléseket tartottak a térkép egyes elemeiről. A munkával egyidejűleg arra biztatták a diákokat, hogy beszéljék is meg a készítés problémáit, rukkoljanak ki a véleményükkel, és hallgassák meg másokét. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

a kistanárok, de amelyekben a diákoknak nagyon nagy szabadsága van a tartalom kiválasztásában és a vizuális megjelenítés módjában. A résztvevőknek lehetősége nyílt arra, hogy elmondják a tapasztalataikat saját és mások környezetéről. A megbeszélésekhez egy feladatkiadó versikét fabrikáltak, ami kifejezte a tanulóknak a „végzetes” témával, a műhellyel és az egész héttel kapcsolatos érzéseit.

A második képzőművészeti workshopon önarcképet készítettek az összes korosztályt felölelő résztvevők. A műhelymunkát két vizuáliskultúra tanárszakos hallgató Sara Kangas-Korhonen és Elisa Pölönen vezette. Ezzel a munkával a személyes identitást vizsgálták, azt, hogy a társaim között és a környezetemben mitől vagyok én különleges, és mi köt engem a többiekhez és a helyhez, ahol élek. Ezt megelőzően a tanárképzősök azt is bemutatták, hogy a kortárs művészek hogyan dolgoznak újra hasznosítható hulladékból kollázs technikával. A résztvevők otthonról hozott hulladékot is felhasználtak az önarckép elkészítéséhez.

A harmadik workshop, amit Henna Mattila és Pulmu Pitkänen tanárképzős hallgatók vezettek a médiára koncentrált. Itt már külön feladat készült az elemi iskolások a felső tagozatosok és a középiskolások számára. A kicsik egy Utsjokiban játszódó különös történetet készítettek csoportmunkában, amelyek az egyes narratívák közös pontjainál kapcsolódtak egymáshoz. Aztán minden kis résztvevő kapott egy jelenetet, amit illusztrálhatott. Az egyes jelenetek rajzai egy hosszú papírtekercsre készültek a darab sorrendjében. Ezeket a jeleneteket aztán dramatizálták és egybe fűzték.

A felső tagozatos és középiskolás diákok is történeteket találtak ki, de ezek inkább a helyhez és Utsjoki történetéhez kapcsolódtak. Ők számítógéppel és okostelefonnal dolgoztak. Indításként egy közös megbeszélés tartottak, majd gondolat térképet rajzoltak meg. Néhányan a saját fotóikat a családi fotóalbumok képeivel kombinálták.

Az értékelési módszerek és az eredmény értékelése

Művészetalapú akciókutatással dolgoztunk (Jokela és mtsai., 2019), hogy feltárhassuk a kortárs képzőművészetben rejlő lehetőségeket, és áttörhessük a különböző tantárgyak közötti határokat. Az őshonos Sami és más helyi kultúrák közötti párbeszéd kezdeményezésével a tanulók kulturális kompetenciáját erősítettük meg. A Sami művészek munkáinak bemutatásával egyrészt a tanulók ismereteit bővítettük, másrészt bemutattuk, miként alakult a Sami emberek és kulturális hagyományaik megítélése a történelem során (Hiltunen, és mtsai., 2021).

A tanulás szemszögéből a kortárs művészet leglényegesebb vonása a változatosság, a performativitás, az eseményjelleg, és az ismerős és idegen együttes jelenléte. A kortárs művészetet itt úgy képzeljük el, mint egy közösségi tapasztalatra épülő tanulási környezetet. És hát a kortárs képzőművészet, mint tanulási környezet nagyon játékos, izgalmas, látszólag idegen elemeket hoz kapcsolatba, és ezzel új jelentést ad, egyszerre szól a közösséghez és kínál megfontolandó gondolatokat az egyénnek. A kortárs művészet, csakúgy, mint a közösség alapú művészetoktatás egy olyan tanulási környezetet kínál, amiben párbeszédbe kezdünk, tanulunk, végül magunkhoz tudjuk ölelni az egész világot. (Hiltunen, 2009; Venäläinen, 2019; Desai, 2020; Dewenhurt, 2014; Kester, 2004.)

A 2021 májusi kutatási héten 100-an vettek részt, közülük 80 diák. Az etikai és szerzői jogi kérdéseket a munka minden fázisában figyelembe vettük és a szabályokat szigorúan betartottuk.

A kutatási adatok a résztvevő megfigyelésekből, naplókból, vizuális adatokból (fotókból és videókból), fókuszcsoportos megbeszélésekből tevődtek össze. Tartalom és vizuális adatelemzést végeztünk, amiből a tanárszakos hallgatók elkészítették a jelentést. Két hallgató a kutatásra építette a diplomamunkáját. Az egyikük nagyon tanulságosnak találta a kutatás menetét:

A környezetről és a lakóiról nagyon sokat tudtam meg és kaptam, ugyanakkor remélhetőleg az én munkám is nyomot hagyott a közösség arculatán. A munkahét feladatai, és egyáltalán az egész projekt mindannyiunkat új dimenzióba emelt és az emberek közötti kapcsolat új típusát ismertette meg velünk.

Az egész projektre kiterjedő értékelés leglényegesebb része a kommunikáció, a párbeszéd, és a közösség alapú tevékenységek voltak. A diákok tanulási tapasztalata az aktív tanórai munkából, személyes történetek elmeséléséből és a saját vélemény megfogalmazásából állt össze. Az elemi iskolás tanulók „végzetes történetei” egy jó pár méter hosszú színes rajztekercsen jelentek meg, az iskola zsbongójában

4. kép. A műhelymunka egy köztéri műalkotás elkészítésével fejeződött be "Ugyanabból a fából" címmel, amit az iskola zsbongójában helyeztek el. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

5. kép. Az elhangzó mondatokat eltérő színű kartonokra írták, és ezekből állt össze a szövegvékony. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

kifüggesztve. A médiamunkákat a záró eseményen mutatták be. A hét során készült összes munkát a készítőikkel együtt alkotott csoportokon belül vitatták meg. Ez az értékelési mód rávilágított a vizuális gondolkodás és alkotás fontosságára az etikai, esztétikai és ökológiai szempontok kétségbevonhatatlan érvényessége mellett. A résztvevők írásban is értékelték egymás és a saját munkájukat. Egy középiskolás így reflektált az alkotóhét tapasztalataira:

Miután megnéztem a „térképet” a művészeti műhelyben, sokkal több ötletem támadt, rájöttem, hogy nem kell állandóan ellenőrizni minden lépést, néha úgy jó, ha csak csinálod „azzal, amid éppen van”. A média műhelyben meg arra jöttem rá, hogy akkor sincs vége a világnak, ha a végeredmény nem felel meg az elvárásoknak.

Egy elemi iskolás azt mondta:

Arra emlékszem, hogy egyszerre rajzoltuk és használtuk a kirándulás térképét, terveztünk a művészeti műhelyben, közben elmondtam, amire gondolok. A média műhelyben a közös munkára figyeltem, ahol egy történetet illusztráltunk. Élveztem, mert mindegyik workshop jól volt előkészítve (Utsjoki, elemi iskola)

A helyi tanárok többségét fellelkesítették a munkák, és pozitív visszajelzést adtak, az együttműködés erősítette az iskola tagjainak összetartozásának érzését, és segítette az iskola működését a COVID-19 járvány alatt, amint az egyik helyi tanár mondta a munkahét után:

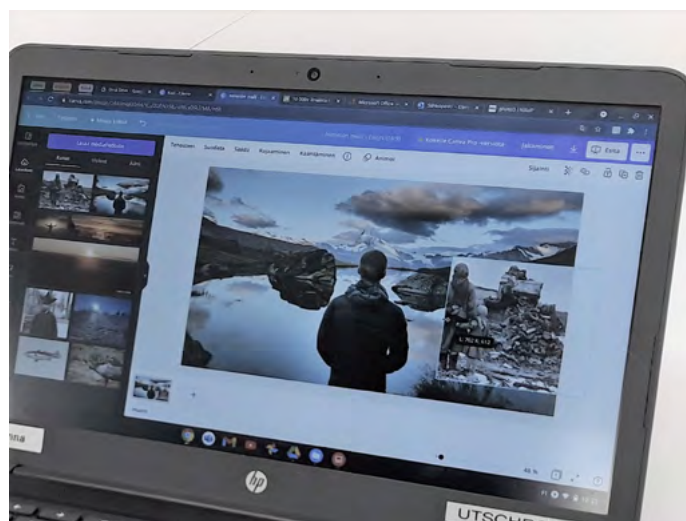
Nagyszerű dolog volt az AMASS project, amit az Utsjoki Iskolával és a Lappföldi Egyetemmel együttműködve valósítottunk meg. Jó időben kezdődött az előkészítés, amiben az Utsjoki Iskola tanárai, az egyetem művésztanárai és tanárszakos hallgatói egyaránt aktívan részt vettek benne. Minden érdeklődőnek lehetősége volt az ötletét felvetni a műhelyben, amit aztán a többiek felkaptak és együtt dolgoztunk rajta tovább. A tanulók szemmel láthatóan élvezték a közös munkát. Remélhetőleg a későbbiekben is nyílik majd lehetőségünk ilyen művészeti jellegű közös munkára.

A bírálatok rávilágítottak, hogy a többi tantárgyat is be kellett volna vonni a művészeti alkotófolyamatba. A workshopok vezetése – amit részben távirányítással folyt – hagyott kívánnivalót maga után. A projekt szervezés bizonytalanságai és a járványügyi korlátozások ellenére a település tagjai

aktívan részt vettek benne. A munkahetet megjelentettük a közösségi médiában, de sajnos elmulasztottuk meghívni a családtagokat, ismerősöket a záróeseményre, és a kiállítás megnyitására – noha eredetileg így terveztük. A közösen készített munkák ki lettek állítva Máltán, Rovaniemiben más AMASS projektekkel együtt.

Szervezeti összefüggések

Ez a művészetalapú kutatási projekt különösen fontos szerepet töltött be a finn művésztanár képzésben, sőt általában a finn tanárképzésben. A Lapp Egyetemen a sami emberek nézőpontjának tanulmányozása a tanárképzés hallgatók feladatai között központi helyet foglalt el. A sami emberek története, helyzete, mint kisebbségi társadalom az egész kutatást meghatározó faktor volt, és a jövőben is az marad. Az új finn Nemzeti Alaptanterv az iskola kultúrájára összpontosít, az integrációra az örömteli tanulásra, a jelentőségteljes együttműködésre, a tanulói tevékenységekre. A tanterv keresztmetszeti céljaira rímel a mi kutatásunkban zajló együttműködés. Mindegyik workshopunkban volt párbeszéd, közös munka, kortárs művészet inspirálta vizuális történetmesélés, ami módot adott az egyéni kifejezőmódok megmutatására. A sami kultúra áll az Utsjoki iskola tantervének középpontjában, és persze a mi projektünkben is, de úgy gondoljuk, hogy szerepet kéne kapjon a többi finnországi iskolában is. A kulturálisan fenntartható jövőt jól alapozzák meg a környékről folytatott beszélgetések és történetek.

6. kép. A történeteket médiaeszközökkel, Canva poszteren, GIF vagy stop motion animációval dolgozták fel. Fotó: Mirja Hiltunen, 2021

A vizualizálás kitűnő módszer a hajdani, a mostani és a reménybeli jövőben megvalósuló történetek megjelenítésére.

A sikeres párbeszédhez az kell, hogy mindenki jelen legyen, mindenki figyelmesen hallgassa a másikat a kezdeti tervezetéstől a létrehozás szakaszáig bezárólag (lásd pl. Desai, 2020). Az iskolai tanulás, vagy kultúra újszerű útjára lépés hatalmas erőfeszítést és kitartó akaratot követel mindenkitől, a tanárnak is segítség és idő kell az irányítás új, multidiszciplináris módszerének kialakításához. A projekt eredményei alapján, a kereszt-tantervi célok mentén szívből ajánljuk a finn iskolarendszernek, hogy:

- az iskola új kultúráját művészet alapú és integratív eszközökkel valósítsák meg
- állításák középpontba a kortárs művészetek munkamódszerét, a különféle tantárgyak együttműködése során
- a társadalmi aktivizmus révén haladjon a fenntartható kulturális fejlődés felé
- legyen tudatában az „északi kontextusnak”, vagyis annak, hogy a klímaváltozás, a jelenlegi és jövőbeli fenyegetések miként sértik a samik jogait, hogyan járul hozzá az elnyomásukhoz, megkülönböztetésükhöz, kiszorításukhoz.

Összefoglalás

Az AMASS-AMAS-WEIRD projekt elmélyítette és megerősítette a résztvevők saját identitását egyénként, és a társadalom egy közösségének tagjaként. Sikertelen olyan biztonságos légkört teremtenünk a művészi alkotómunkához, amelyben minden egyes személy hangja is hallható volt.

A helyi lakosokkal együttműködve fogtunk a tervezéshez, és olyan működőképes környezetet hoztunk létre, amiben közösen tanultuk a részvételt és az új minőségű közösségi létet. A munkahét alatt a diákok, a tanárok és a kutatásvezetők egyaránt tanulóként vettek részt. Az eredményeken és a folyamaton szemmel látható, hogy a résztvevők észrevették a kapcsolatot és az kölcsönös meghatározottságot a különböző tartalmak között és megtanulták a tantárgyak kínálta ismeretek és készségek legjobb kombinációját alkalmazni, hogy rátaláljanak az új jelentésre. Levonhatjuk a következtetést, az AMASS-AMAS-WEIRD projekt művészet alapú, integratív közelítéssel hatékonyan fejlesztette az iskola kultúráját. A kortárs művészet lehetőséget kínál a különféle tantárgyak közötti határok áthágására, a párbeszéd megkezdésére és kiteljesítésére, közben fejleszti a kifejezőkészséget, az együttműködést, egy szóval a kulturális kompetenciát.

Köszönetnyilvánítás: Ez a projekt az Európai Unió Horizon 2020 kutatási projekt 870621 számú kutatási egyezménye támogatásával valósult meg.

Hivatkozások

Dewenhurt, M. (2014). *Social Justice Art. A Framework for Activist Art Pedagogy*. Harvard Education press.

Desai, D. (2020). Educating for social change through art: A personal reckoning. *Studies in Art Education*, 61(1), 10–23.

Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesta pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä [Community-based art education. Through performativity in Northern Sociocultural Environments]. Dissertation. *Acta Universitatis Lapponiensis* 160. Lapland's University Press. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>

Hiltunen, M., Kallio-Tavin, M., & Sohlman, A. (2021). Toward place-specific and situational Arctic visual culture learning in Finnish art teacher education. *Studies in Art Education*, 62(3), 266–285, 10.1080/00393541.2021.1936428

Huhmarniemi, M., Jokela, T., & Hiltunen, M. (2021). Paradigm shifts in northern art, community and environment studies for art teacher education. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), [100181]. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100181>

Härkönen, E. (2021) *Seeking culturally sustainable art education in higher education. The Northern perspective*. Dissertation. University of Lapland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-268-9>

Kester, G. H. (2004). *Conversation Pieces: Community and Communication in Modern Art*. Duke University Press.

Jokela, T., & Hiltunen, M. (in print). Community-based art education: Promoting revitalisation and eco-cultural resilience for cultural sustainability. In C.-C. Lin, A. Sinner, & R. L. Irwin (Eds.), *Thinking transversally: International perspectives on community arts education*. Intellect.

Jokela, T., Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. (2019). Art-based action research: Participatory art education research for the north. In A. Sinner, R. Irwin, & J. Adams (Eds.), *Provoking the field. PhDs in education: International perspectives on visual arts* (pp. 45–56). Intellect.

Venäläinen, P. (2019) Nykytaide oppimisesta ympäristönä. Näkemyksiä nykytaiteesta, oppimisesta ja niiden kohtaamisesta. [Contemporary Art as Learning Environment – Perspectives on Contemporary Art, Learning and Their Intersection]. *Dissertations 130*. University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7848-8>